अथ हास्यः[1]—

विकृताकारवाग्वेषचेष्टादेः कुहकाद्भवेत् ।
हास्यो[1] हासस्थायिभावः श्वेतः प्रमथदैवतः ॥ २१४ ॥
विकृताकारवाक्चेष्टं यमालोक्य हसेज्जनः ।
तमत्रालम्बनं प्राहुस्तच्चेष्टोद्दीपनं मतम् ॥ २१५ ॥
अनुभावोऽक्षिसंकोचवदनस्मेरतादयः[2] ।
निद्रालस्यावहित्थाद्या[3] अत्र स्युर्व्यभिचारिणः ॥ २१६ ॥
ज्येष्ठानां स्मितहसिते मध्यानां विहसितावहसिते च ।
नीचानामपहसितं तथातिहसितं तदेषं[4] षड्भेदः ॥ २१७ ॥
ईषद्विकासिनयनं स्मितं स्यात्स्पन्दिताधरम् ।

मालिङ्ग्य माम् । इत्याकर्ण्य निमीलितार्धनयनं स्मेरं शनैरानतं सोल्लासं वदनाम्बुजं मृगदृशः स्मेरं चुचुम्बे प्रियः ॥' हास्यरसमाह—**विकृतेति** । विकृता आकारादयो यस्य तस्मात्कुहकात् नर्तकात् । एतदुपलक्षणम् । विकृताकारादिविषयकश्रव्यकाव्यादपि । 'कुतुकात्[6]' इति पाठे विकृताकारादिजन्यात्कौतुकादित्यर्थः । **अत्र** हास्यरसे । **तच्चेष्टा** विकृताकारादिपुरुषचेष्टा । हास्यरसस्थायिभावस्य हासस्य भेदानाह—**ज्येष्ठानामिति** । उत्तमानामित्यर्थः । **तदिति** । हासभेदादित्यर्थः । **एष** हास्यरसः । स्मितादीनां लक्षणमाह—**ईषदिति** । तत्र हासेषु

---

1. हास्य इति । हासस्थायिभावको विकृतकुदालम्बनको वैकृताद्युद्दीपितो गल्लफुल्लाद्यनुभावितः श्रमादिसंचारितो हास्य इति निर्गलितार्थः । अत्राहुः—'आत्मस्थः परसंस्थश्चेत्यस्य भेदद्वयं मतम् । आत्मस्थो द्रष्टुरुत्पन्नो विभावेक्षणमात्रतः ॥ हसन्तमपरं दृष्ट्वा विभावश्चोपजायते । योऽसौ हास्यरसस्तज्ज्ञैः परस्थः परिकीर्तितः ॥ उत्तमानां मध्यमानां नीचानामप्यसौ भवेत् । त्र्यवस्थः कथितस्तस्य षड्भेदाः सन्ति चापरे ॥ स्मितं च हसितं प्रोक्तमुत्तमे पुरुषे बुधैः । भवेद्विहसितं चोपहसितं मध्यमे नरे ॥ नीचेऽपहसितं चातिहसितं परिकीर्तितम् । ईषत्फुल्लकपोलाभ्यां कटाक्षैरप्यनुल्वणैः ॥ अदृश्यदशनो हासो मधुरः स्मितमुच्यते । वक्रनेत्रकपोलैश्चेदुत्फुल्लैरुपलक्षितः ॥ किंचिल्लक्षितदन्तश्च तदा हसितमिष्यते । सशब्दं मधुरं कालगतं वदनरागवत् ॥ आकुञ्चिताक्षि मन्दं च विदुर्विहसितं बुधाः । निकुञ्चितांसशीर्षश्च जिह्मदृष्टिविलोकनः ॥ उत्फुल्लनासिको हासो नाम्नोपहसितं मतम् । अस्थानजः साश्रुदृष्टिराकम्पस्कन्धमूर्धजः । शार्ङ्गदेवेन गदितो हासोऽपहसिताह्वयः ॥ स्थूलकर्णकटुध्वानो बाष्पपूरप्लुतेक्षणः । करोपगूढपार्श्वश्च हासोऽतिहसितं मतम् ॥' इति ॥

---

1. 'हासः' क. 2. 'अनुभावाः फुल्लगल्ल' ग. 3. 'हर्षावहित्थप्रमुखास्तथा' ग. 4. 'च षड्भेदाः' घ. 5. पादोनः श्लोकोऽयं क-पुस्तके त्रुटितः. 6. 'कुतुकात्' इति पाठो बहुत्र.